

Három találkozás a halállal

Nem tudom, mások hogyan vannak vele, nekem régi ismerősöm. Ezt a kifejezést: «régi ismerős» – ez alkalommal szándékosan használom, mint legpontosabb meghatározását a köztünk fennálló viszonynak. A régi ismerős ugyanis olyan valaki, aki az ismerősnél több, de mégsem barát. Akit éppen úgy ismerünk, sőt talán néha még jobban, mint barátainkat, ismerjük gyöngéit és értékeit, mosolyait és könnyeit, ráncait és szeszélyeit, akit úgy ismerünk majdnem, mint magunkat és nem nevezhetjük barátunknak mégsem. Egyszerűen azért, mert hiányzik belőle valami, az a titokzatos vonzalom, amit rokonszenvnek nevezünk s ami barátokká tesz egymáshoz illő embereket, még mielőtt ismerősökké válhattak volna.

Igy vagyok vele is, azzal a különös és titokzatos valakivel, akit Halál névvel nevezünk, s aki leghívebb kísérőnk az életben. Bár régóta ismerem, összebarátkozni mégsem tudtam vele, talán azért, mert folytonosan érzem, hogy kellemetlenül hatalmasabb, mint én és sohasem tudom, jószándékkal van-e irányomban? Tudom, hogy parancsolni tudna és mégsem szól soha semmit. Egész lénye és közelsége nyugtalanító s valami áthidalhatatlan távolságot érzek kettőnk között a dolgok látásában és megítélésében, egyszóval létezésünk szempontjaiban s ezért tartózkodom tőle s csak régi ismerősnek nevezem.

Első találkozásunk mélyen belenyúlik gyermekkoromba. Nagypáméknál töltöttük a nyarat, a nagy tó mellett, hova feredni naponta lejárunk. Nagypámék kicsi, földszintes házikója tele volt velünk, de tele az udvar is, meg a kert, ha játszani kezdtünk. Az unokatestvérek között én voltam a legkisebb s ezért sok mindenből kimaradtam, ami a nagyok multságához tartozott. De a feredésből nem. Úszni éppen úgy tudtam, mint ők s ezt a tudományomat is nekik köszönhetem. Ötéves ha voltam, mikor először vittek le a tóra. Csónakba tettek, kieveztek velem a víz közepére, ott egyszerűen megfogtak s mint kutyakölyköt szokás, bedobtak a tóba. A víz persze mély volt, s én előbb elmerültem, majd kapálódzni kezdtem, ordítottam, rúgdostam, köhögtem, s ők a csónakból kacagtak. Mikor már látták, hogy nem bírom, kihálásztak. Ezt megismételték néhányszor, én bőgtem, karmoltam, haraptam s nyeltem a vizet, de néhány nap alatt megtanultam úszni.

Szóval jártunk le feredni a tóra. A tó mindjárt a falu végénél kezdődött, hol egy hajdani gát roncsai látszottak, amit valamikor elvihetett az áradat. A víz itt zúgva ömlött a tóból a patakba s tajtékos habjai közül gerendák és cölöpök csonkjai meredeztek félelmetesen. A gát két partja közt, néhány megmaradt gerendán átfektetve deszkapalló nyújtózkodott s mi azon jártunk át a feredő helyre. A szédülést nem ismertük s úgy jártunk a keskeny deszkán átal, mintha széles országúton mentünk volna. Olykor játszani is megálltunk a közepén, köveket dobáltunk az örvénylő zúgóba, vagy a hegyes, kiálló cölöpcsonkokat bámultuk. Eszünkbe jutott az is, hogy ha valaki onnan lepottyanna, azt bizony derekasan fölnyársalnák ezek a jámbor cölöpök s testét az ár talán éppen Ludasig sodorná. Eszünkbe jutott, mint ahogy valami furcsa és félelmetes játék jut az ember eszébe néha anélkül, hogy kedve is lenne azt játszani.

Egy este, feredés után, hazafelé mentünk. Olyan szelíd és békés alkonyodás volt, amilyen csak nyáron tud lenni, s akkor is csupán a Mezőségen. Olyan szép, hogy szépségét már észre se veszi az ember. Csak halad benne és nem is ámul, nem is gyönyörködik. Olyan szép este, hogy a lélek kitarul egészen, mint egy puha színekből szótt nagy-nagy szőnyeg s issza a szépséget és a nyugalmat anélkül, hogy mindez tudattá durvulna s a boldogság mélységét mérni próbálná.

Olyan este volt. A dombok langyosan sütkéreztek a nyugvó nap puha barna színeiben, a levegő tiszta volt és meleg és minden nyugodt, szelíd s nagyon közel lévő. A szemközti oldalak tarlói és kukoricaföldei élesen váltak el egymástól és egészen közel voltak. Közel volt a legelő is, s a békésen legelésző marhák hátán csillogott a fény s olyan volt, mintha csak a kezünket kellett volna kinyujtsuk, hogy megsimogathassuk őket. Puhán és kényelmesen nyújtózott a

falú, jóságos volt és szelíd. Munkából hazatérő emberek jártak az utakon, kakas kukorékolt, libák gágogtak s álmosan bődült egy-egy tehén.

Ebben a szép, csöndes és szelíd alkonyatban mentünk hazafelé. Bőrünkön kellemesen bizsergett a napfény és a víz emléke. Tiszták voltunk a délutántól, kívül és belül. Haladtunk libasorban keresztül a pallón.

Én mentem leghátul, utolsónak. Elgondolkozva lépegettem, hogy mi járt az eszemben, ma már nem tudom. Lehet, hogy semmi. Lehet, hogy csak az esteledés bágyadt varázsát éreztem jólesően magamra hullani s a béke és a szelídség szép érzései alatt álmodozva rakosgattam egymás elé a lábamat. Alattam zúgott a víz, de csak halkán és nagyon távolról hallottam azt is, mint az este többi nyugtató zaját.

Hirtelen arra riadt a lábam, hogy nincsen alatta semmi. Levegőbe lépett. Ballábam volt, emlékszem arra is. Jobblábam alatt még éreztem keményen és biztosan a palló ismerős deszkáját, de a másik alatt semmi sem volt, csak a hirtelen felörvénylő rémület. S én talajvesztve léptem benne lefele.

Talán csak egy századrésze volt a pillanatnak, de egyszerre megéreztem mindent. A világ elbillenését, mely egyszerre színt változtatott, idegen lett és félelmetes. A semmit, ami alattam megnyílt, mint egy óriási száj. A tajtékzó vizet, mely egyszeribe felordított ott lent, hogy a szívem is megsiketült tőle. Megéreztem a tajték alatt ólálkodó cölöpök hegyes agyaráit, melyek felém csattogtak félelmetesen, éreztem a borzalmat, gerincem reccsenését, a sikoltást, ami még el sem indult a számról; megéreztem a halált.

Csak századrésze volt a pillanatnak, de borzalmas volt és rémekkel teli. Megszűnt az alkonyat békés varázsa. A világ, a falú, minden megszűnt. Semmi sem volt, csak én s a rémület. S a zúgó, cölöpcsonkokkal kivert feneketlen mélység, amibe léptem.

Talán egy arasznyit léptem így lefele, s a lábam hirtelen megállt. Kemény, szilárd dologba, valóságba ütközött. Életbe ütközött. Véletlenül éppen azon a helyen emelkedett föl a mélységből egy megmaradt gerendája a régi gátnak s tenyérszerű csúcsával fölfogta a lábamat, amelyik a semmibe lépett.

Talán egy arasznyit léptem csak lefele, de az az arasz tág volt és nagy és hosszabb, mint az egész világ. Minden belefért, ami sovány kis gyermekléteimet jelentette addig, belefért és elmerült benne, mint hináros, iszapos tó sötét vizében egy rémült pillangó szárnya-rebbenése.

Egy századrésze volt a pillanatnak s én már ismét a pallón álltam. Álltam dideregve s a szívem ott vert valahol a torkom közepén. Reszkettem is és a világ forgott körülöttem szédült iramban, mintha megőrült volna a rémülettől. A víz siketen zúgott odalent, örvénylett, acsarkodott, mint éhes fenevad, ki zsákmányát elszalasztja.

A többiek, kik előttem haladtak, mindebből nem láttak semmit. Nem is szólottam nekik róla, akkor sem, azután sem. Egy-két másodpercig még álltam ott a palló közepén, aztán a szédülés lassan megszűnt, a világ felöltötte régi arcát s minden olyan volt megint, mintha nem történt volna semmi. A víz zúgott, mint máskor s én lenéztem reá és arra gondoltam, hogy ha az a gerenda nem állott volna éppen ottan, most alaktalan véres hústömeg lennék a cölöpök között s a tajték, amelyik ott kering zöldes-fehéren az örvény szélein, piszkos pirosas színű lenne.

Aztán elindultam s mentem a többiek után.

A partról még visszanéztem, de az az este már nem volt olyan nyugalmas és szelíd, mint néhány perccel azelőtt, mikor a túlsó oldalon a pallóra léptem. Barna színeiben furcsa és titokzatos fények álmodtak s a dombok és a falú valami titokzatosságot hordoztak hallgatásuk mélyén, amit addig sohasem láttam rajtuk.

Akkor találkoztam először a halállal.

Hosszú időn keresztül folyvást gondoltam reá. Igyekeztem elképzelni azt a pillanatot, amelyik elkövetkezett volna, ha a gerenda nem nyúl föl éretem s én lezuhanok. Igyekeztem elképzelni unokatestvéreim döbbenetét, mikor sikoltásomra megfordulnak. Apám arcát, mikor hírül viszik neki, hogy ezzel a kis álmodozó ballépéssel befejeztem az életemet.

Attól kezdve sokszor gondoltam a halálra. Az örvénylő vízre, a hegyes cölöpökre s arra az estére, mely vele járt s mely olyan tiszta volt és olyan nyugalmasan szép. Sokszor gondoltam

arra, hogy milyen is az, amikor az ember nincsen. Ilyenkor éreztem újra tisztán a lépést, mely a semmibe szédített s tudtam, hogy egy borzalmas és nagyon gonosz pillanat lett volna, s azután semmi több. Szomorú volt visszagondolni rá. Felidézve az estét, amelyik olyan szép volt s amelyik másoknak éppen olyan szép lett volna továbbra is. Igen, a halál elgondolásában egyedül ez volt keserű. Hogy mindaz, ami akkor körülöttem volt, s amiről úgy éreztem, hogy szorosan hozzám tartozik: az alkonyodás lágy, barna színezése, a tó mozdulatlan szelíd tükre, a falu békéje mind nem változott volna semmit. Csak éppen én zuhantam volna bele egy ismeretlen sötétségbe, más minden maradt volna olyannak, amilyen egy másodperccel előbb volt, amikor még úgy éreztem, hogy az enyém. A szitakötők szárnya meg se rebbent volna a búcsúzó napfény langyosságában, a kacsák hápoztak volna tovább gondtalanul.

Igen, ez volt a legszomorúbb, erre gondolni. Egyszeribe egészen kicsinynek éreztem magamat ettől a gondolattól, egészen jelentéktelennek, akihez a világ szépségeinek semmi közük nincsen, aki nem is fontos, aki olyan mindegy, hogy él, vagy nem él, nézi a világot, vagy nem nézi, érez valamit, vagy nem érez semmit. S ahogy ezt így mind végiggondoltam, valami szomorú idegenség lopódzott érzéseim közé. Olyasmi, hogy idegen vagyok ezen a földön és semmi sem enyém ebből a világból. Mert az este akkor is éppen olyan szép maradt volna és békességtől duzzadó, ha én belezuhanok a semmibe.

Ez az érzés aztán kiépült bennem évek folyamán, ahogy sokat gondolkoztam rajta. Kiépült és tudattá alakult lassan, hogy utas vagyok csak ebben a világban, egészen magánosan vándorló utas, aki megnézhet mindent, amit látni módjában van, de semmit magával el nem vihet, semmit félre nem tehet, semmihez hozzá nem köthető magát, bármennyire is megszerette ezt, vagy amaszt. S lassan, lemondó szomorúsággal kialakult bennem az útiterv is: az ember egészen rendszertelenül és minden értelem híján is igyekszik kissé megszépíteni azt az utazást, amennyire lehet. Átballag az életen, éppen mintha tóparton menne, váltakozó arcú dombok között, mindig lát valami újat és mindig elbúcsúzik valami régitől, s legokosabb, ha mindezt úgy cselekszi, mint a világ legtermészetesebb dolgát. Mintha nem lenne abban semmi szomorú, hogy az idő búcsúzással telik, hogy minden hajnal egy alkonyatnak a sarkára hág s hogy vannak virágos tájak, amiket megszeretünk s a táj elmosódik a multba.

Okos dolog, ha úgy teszünk, mintha a világ egy kicsit a mienk is volna. Rendelkezünk fölötte, tervezgetünk, s nem gondolunk arra, hogy vendégek vagyunk benne csupán, s a gazda mindig az a nap, amit holnapnak nevezünk egyszerű szóval. Az sem baj, ha utazásunkat nagyon komolyan vesszük s igyekszünk nyomot hagyni az út két oldalán azzal a gondolattal, hogy aki majd utánunk következik, nyomunkban járhatson. Jó, ha elhisszük, hogy amit ilyenkor cselekszünk, nem felesleges s útjelző faricskálásainkat utánunk rajzó utasok meglátják, megértik, s talán hálával is gondolnak reánk. Jó, ha gondolkodás nélkül bele tudunk nyugodni abba, hogy minden, ami szép, érettünk van s velünk talán véget is ér. Sem a hajnalnak, sem az alkonyatnak nem ártunk vele, ha színét s hangulatát magunkénak tudjuk. Utasok vagyunk, de ez csak akkor jusson az eszünkbe, ha nehéz percek s fekete órák szakadnak reánk. Ha szelíd tájaink színeit viharok borzolják, ködök takarják, szelek temetik. Ha csunya és nehéz helyekre jutunk, hol a tulajdonérzés ezer terhével átvergődni nem is lehetséges. Ilyenkor jó a halálra gondolni, úgy messziről, mint egy kicsit furcsa, kicsit szomorú, de kényelmes és megnyugtató útitervre. S nézni a világot, ahogy az állatok nézik. Az őzek, a szarvasok, meg a medvék. Mint valami szép idegen holmit, amelyik mellett elmegy az ember, s miközben átvált egyik sűrűből a másikba, elgyönyörködik abban, ami gyönyörködni való.

Második találkozásom a halállal sokkal később történt és sokkal bonyolultabb körülmények között. Egy idegen város diákszobájában voltam, olyan egyedül, mint soha életemben, s kezemben a revolver. Sok minden összegyűlt s az öngyilkosság gondolata – bár ma már kissé resteltem bevallani – régóta foglalkoztatott. Olyan volt körülöttem a világ, mintha acélfalak közé szorították volna. Nem volt se szín, sem illat. Nem volt őszinte szó a közelemben, s kéz, amit megszoríthattam volna.

A tükör elé álltam s felemeltem a kezemet. A fegyver hideg csöve halántékomhoz ért. Tudtam, hogy egy perc múlva már nem élek s az érzés, amit így éreztem, nem volt kellemetlen. Jó volt és megnyugtató a tudat, hogy mégis nekem is van szavam ezen a világon. Ítélnem az élet dolgainak értelme fölött s ítéletem nyomán egy perc múlva minden befejeződik.

Bíráltam a képet, amit a tükör mutatott. Élt még bennem az emberi hiúság s emlékszem jól, könyökömet lejjebb eresztettem, mert merev vonalával megbontotta a kép furcsa hangulatát. Igazítottam a kezemen is, hogy a fegyver csöve helyes szög alatt illeszkedjen koponyacsontomhoz. Agyam pontosan dolgozott, vetítette az anatómiát s mutatta a roncsolni készülő golyó útját önmaga felé.

Talán egy egész percet álltam úgy s búcsúztam magamtól. Arcom vonalától, szemem színétől. Attól a valakitől, akiről csak annyit tudtam, hogy én vagyok. Hogy más emberek a nevemmel nevezik s csak én találkozom ritkán vele. Éppen ha tükör kerül valahol elé.

Valami egészen bizonytalan és furcsa érzésem volt, mintha én s az a valaki, akit a tükörben látok, nem lennének egészen ugyanaz a személy. Néztem a barna arcú fiú homlokát, szemét, kezét, vállait s úgy éreztem, hogy az egész kép kicsit idegen. Lehet, hogy ezt a vékonycsontú diáklegényt az én nevemmel illetik, de mégsem egészen én vagyok az, hiába. Valahogy olyan volt, mintha egy ruhát néztem volna, amit a szabó egy kicsit elrontott, mellben igen szűkre számította. Enyém ugyan a ruha s viselem, mert nincs mit fölvegyek mást. De mégsem tartozunk szorosan egymáshoz, s ha jobbat találnék, örömet elcserélném.

Néztem magamat, figyelmesen, mint egy idegen embert, aztán a karom kifáradt s elhatároztam, hogy befejezem a játékot. Még egyszer végignéztem jól a tükörbeli legényen. – Ne haragudj – mondtam neki –, nem vagy egészen közömbös és talán néha rokonszenves is voltál. De hát így alakultak a dolgok s jobb lenne, ha újra kezdeném, nélküled.

Aztán görbíteni kezdtem az ujjamat s a pisztoly ravasza lassan engedett. És ekkor megszólalt valaki a hátam megett.

– Elment az esze?

Éles női hang volt, kicsit izgatott s remegve fölényes. A mozdulat az ujjamban maradt s hátra riadtam. Egy diáklány állott az ajtóban. Nézett csillogó szemmel, de szigorú szájjal.

– Szamár – mondotta ki gyors, rövid és tökéletes fogalmazásban az ítéletet.

Szégyeltem magamat és bosszantott is a dolog. Emlékszem, dacosan fölvettem a fejemet és megkérdeztem a lánytól, hogy miképpen érzi magát feljogosítva arra, hogy sorsomba beleszóljon. Éreztem, hogy hangom lehetetlenül színpadias és az egész helyzet ostoba. Haragtól és szégyentől reszketve vártam a lány további lesújtó ítéleteit.

Ha az, aki hozzám benyitott, nem lett volna nő, mérges és értelmetlen vita indult volna közöttünk, valószínűleg kilöktem volna a szobából. De a leány a női lelkek nagyszerű érzékével eltalálta az egyetlen helyes hangot, ami ebben az esetben lehetséges volt.

Szája vonalát megremegtette, szemét könnybe borította, hozzám jött s vállamra tette a kezét.

– Kicsi fiú – mondotta halkan.

Aztán puha kezével végigsimogatta az arcomat s beszélni kezdet, melegen, anyásan.

Később hazudott is valami érdeklődésféléiről. Tudtam, hogy hazudik, s mégis jó volt. A tudat, hogy valaki mellettem áll, hozzám tartozónak mondja magát, egyszeribe valószínűtlenül nagy távolságba sodorta a halál gondolatát s azt, amit az előbb még akartam, néhány perc múlva már szégyenteljes és ostoba cselekedetnek ítéltem magam is.

Életemnek erről a kis jelenetéről hosszú ideig meg is feledkeztem. Csak most jutott újra az eszembe, amikor a halálról írok. A leány, aki tulajdonképpen az életemet mentette meg akkor, ki tudja, hol jár most, talán nem is él. Az a kis hangulat-virág, ami jóleső kölcsönös hazugságainkból azon a napon kinyílt, s amit szerelem formájában néhány hétig még tovább játszottunk, jelentéktelen kis állomás az életemben, halovány színű kicsike emlék, amit régen el is feledhettem volna, ha nem társul hozzá ez a második találkozásom a halállal.

De így, ezen keresztül láttam meg, hogy az élet mennyire érzések és hangulatok dolga. Azon a napon semmi sem változott a valóságban. Minden úgy maradt, mint azelőtt. Gondjaim, bajaim a maguk reális formájában továbbra is vállamat nyomták. Mindössze annyi történt, hogy egy leány, akit alig ismertem addig, azt hazudta, hogy szeret. S én, bár nem éreztem szerelmet iránta, elhittem ezt, mert jólesett elhinni. Érzéseim és hangulataim feloldódtak, az

egyedüllét érzete megszűnt, valakinek testét és lelkét magam mellett tudtam s ettől a tudattól a környező világ sötét színei megenyhültek.

Azóta tudom, hogy az élet fontos dolgai nem azok, amiket általában fontosaknak tartunk. Pénz, pálya, haladás, siker, munka: ha arról van szó, hogy megtaláljuk magunkat ebben a világban s érdemesnek ítéljük a benne létezést, akkor ezek mind nagyon aprócska dolgok. Az érzések és a hangulatok fontosak, melyek lelkünket színezik s a lelkünkön keresztül a világot is, melyben élünk.

Pénz, pálya, siker, munka: az élet értelmének elbírálásánál alig is jönnek számba. Az érzés az, ami megtölti az embert, jóval és rosszal, széppel és csúnyával. S az érzések felszínén páráként lebeg a hangulat s váltakozó színeit rávetíti mindenre, ami körülöttünk van. Gondolatainkra is, szavainkra, beszédünk ritmusára, mindenre, ami belőlünk való. És így magára a világra is. Mert igaz, hogy minden, ami van, idegen tőlünk, egyforma rideg anyagiság s túléli bennünket, embereket. De amilyenek látjuk azt, ami van: az belőlünk való. Addig tart csupán, ameddig élünk s velünk véget ér. S ezért, ha a halálra gondolok, ez a változás már nem fáj úgy, mint régen. Hogy csak én megyek el s a világ itt marad. Hogy ilyenek lesznek ezután is az esték és a hajnalok, a felhők, szelek, csillagok. Nem igaz. Ha én elmegyek innen, velem jön a világ. Ez a világ, amit én látok, a magam szemével, a magam hangulatain keresztül szűrődve. És se esték, se hajnalok, se felhők, se szelek, se csillagok többet olyanok nem lesznek, mint most. Mert nem látom őket többé olyanoknak. Akik utánam jönnek, már nem az én világomat látják, csupán a magukét, s az én számomra az úgy is idegen.

S ha mindezt így végiggondolom, rájövök arra, hogy meghalni sem éppen olyan nagy baj, csak lehetőleg minél később kerüljön sor rá. Mikor az ember már belefáradt a látnivalóba. S nincs miért siettetni önkényes fölényel. Eljön magától, s úgyszólván egy másodperccel hamarabb jön, mint kellene.

Harmadik találkozásunk sokkal, sokkal később történt. Családos ember voltam már akkor. Egy kis koporsó előtt álltam, nagy sötét szobában s a koporsóban kisebbik fiam aludott. A ravatalon néhány őszi virág s fenyőkoszorú. S kint a felszabadulás mámorát ünnepelte Erdély, a hazám.

Álltam kis szóke fiam koporsója előtt, s éreztem, hogy összetartozunk. Körülöttem minden idegen volt, minden a másoké. Az öröm, a lelkesedés, a falu, a kert, a ház s még a szoba is, amelyben ketten voltunk, én s a ravatal. Még a virágokat sem az én kertemben szedték. Semmi sem volt az enyém: csak az az egyszerű kicsi koporsó, s benne a fiam.

S akkor ott nagyon komolyan elbeszélgettem a halállal. Hosszasan vallattuk s mégsem tudtuk megérteni egymást. Közel állottunk egymáshoz és mégis borzasztóan távol. Ikertestvérek voltunk s gonosz gyűlölettel nézegettük egymást.

Aztán a kicsi koporsót kivittük a kertbe s béeresztettük a föld alá s én éreztem, hogy hideg a kert, hideg a föld s fájni fog a fiam. Nagyon szomorú érzés volt.

A fákról hulltak a levelek, nyirkosan és gyámoltalanul, az emberek lassan széledni kezdtek, mint akik elvégezték dolgukat s beszéltek egyszerű, közömbös, igaz dolgokról. Minden olyan józan volt, mintha a halál nem is állt volna köztem s fiam között, vagy mintha természetes dolog lett volna, hogy ottan állt s ott állt volna már régesrégen valamennyiünk között.

Ma már tisztán látom, hogy így is van ez. Mindnyájan együtt születünk a halállal s ő áll valamennyiünk között. S ezért van az, hogy bármennyire is közel jusson az életben két ember egymáshoz, valami kis idegenség mindig ott áll kettőjük között. Az, hogy egyszer elmúlunk. Én külön és te külön és ő külön. S lehet a világon minden közös ügy, az egész élet lehet az emberiség kollektív ügye, csak a halál nem az. A meghalás az ember nagy magánügye, személyes ügy, senkire át nem ruházható, sem család, sem nemzet, sem mozgalom, semmiféle csoport nem vállalhatja el, sem az én részemet, sem a másét. Minden emberi közösség kicsikét hézagos valahol. Mert rendszerei csupán az emberi életre korlátozódnak s az emberi sors életből és halálból áll, s mikor a halállal akad dolga, nem segít rajta semmiféle jelszó, vagy tömörülés: az ember olyankor hasonló a magányos farkashoz, ki idegen erdőkön kóborog.

Borongó, csúnya őszi nap volt, amikor kisfiam sírját otthagytam egyedül a kertben. Sajgott bennem az egyedül maradó sír, szerettem volna halálában valamiképpen résztvenni én is. Nem

lehetett. A világ és az élet ottmaradt körülöttem, józanul, konokul és követelték tovább jussukat. Mindenki vitte a maga megszokott életét tovább, csipdesték felém változatlanul az emberek a maguk józanul gonoszkodó bírálatait, mindenki a maga egyoldalúsága és szempontjai szerint, s már a temetést követő napon volt, aki gúnyos mosollyal adta tudtomra, hogy rossz gazda vagyok, mert nem forgatom a gabonát s megdohosodik, mint a múlt évben is.

Felmenekültem újra a havasba s néhány néma és nagyon szomorú őszi estén, fent a Brádtető kidőlt bükkfáin ülve elrendezgettem magamban élet és halál dolgait.

A kicsike sír ott van ma is apámék kertjében. Néha esténként fölkeresem, leülök melléje a padra s hosszasan elbeszélgetek vele. Néha szeretnék ajándékot vinni neki, piros autót, vagy piros szekeret s letenni oda a sírra. De félek mindig, hogy kinevetnek. Hiszen az ember körül annyian élnek, akik másképpen látnak. Az ember röstelli már, ha valamit másképpen érez, mint a többi.

Egyedül maradt nagyobbik fiam minap zöld rózsabogarakat vitt föl a sírhoz.

– Minek az? – kérdeztem tőle felnőttöz illő ostobasággal.

– Csabika szereti ezeket – mondotta tiszta, nyugodt nézéssel. – Viszem a kertjébe, hogy játszódjon velük.

Ment és vitte és igaza volt. Jobban tenném én is, ha nem szégyelleném megvenni a kicsi piros autót és rátenni a sírra. Jobban tenné az ember, ha nem törődne senkivel, se gúnyval, se bírálással, csak a maga érzéseivel. Nem az a baj, ha rossz gazda az ember. Nem az a baj, ha megdohosodik a gabonája. Az a baj, ha nem illő életbe keveredik, mert attól a lélek dohosodik meg.

Azóta a csúnya, borongós őszi nap óta, hogy a kicsike sír oda került apámék kertjébe, megértettem, hogy közös úton járok a halállal. Ez volt harmadik s utolsó találkozásunk. Azóta együtt járunk, mint összenőtt ikertestvérek, kik nem barátok mégsem, csak vérszerinti ismerősök.

(Nyugat, 1941., 8. szám)